

تبیین شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان

روزیتا سپهرنیا^۱، محمدصادق جلالی‌راد^۲، مجید آرش^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۰۹

چکیده:

فرهنگ سیاسی یک جامعه مجموعه‌ای از آرمان‌ها، نگرش‌ها و طرز برخورد‌های کم و بیش ثابت درباره قدرت و سیاست است که تحت تأثیر عقاید، نمادها، ارزش‌ها و باورهای افراد و در متن تاریخ و حیات جمعی آن‌ها شکل می‌گیرد و به رفتارها و کنش‌های متقابل سیاسی در قبال نظام سیاسی موجود جهت می‌دهد. قدرت نرم وا داشتن دیگران به خواستن آنچه شما می‌خواهید است؛ یعنی مردم را مجبور به انجام کاری کردن نیست، بلکه به همکاری خواندن است. هدف این تحقیق تبیین شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان می‌باشد. روش تحقیق بصورت آمیخته انجام شده است. جامعه آماری بصورت هدفمند در بخش کیفی ۳۰ نفر، و در بخش کمی ۱۴۰ نفر از اساتید علوم سیاسی دانشگاه‌های استان تهران انتخاب شدند. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخت در بخش کمی و مصاحبه نیمه ساختاریافته در بخش کیفی بوده است. روایی و پایایی بصورت صوری و محتوایی و آلفای کرونباخ تأیید شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها از طریق رتبه‌بندی فریدمن انجام پذیرفته است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که شاخص‌های قدرت نرم فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان را می‌توان در سه بعد، شش مؤلفه، و ۴۳ شاخص مجزا مطرح و ارائه نمود. هم چنین نتایج نشان داد که شاخص‌های ارتباطات سیاسی، مشارکت در انتخابات، اسطوره‌سازی، تأکید بر ارزش‌های بومی، غرب ستیزی، انتظار ظهور منجی، بسیج سیاسی، مطالبات سیاسی، تنوع طلبی، تقدیر گرایی، عاملیت سیاسی نخبگان، جناح‌بندی و تشکل سازی، از دیدگاه نخبگان بیشتر تأثیر را به عنوان شاخص قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران داشته است.

واژگان اصلی: فرهنگ سیاسی ایران، نخبگان فکری، قدرت نرم، مشارکت.

۱. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

Rozita.Sepehria@iau.ac.ir

(نویسنده مسئول)

۲. دکتری تخصصی سیاست‌گذاری عمومی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. استادیار پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس شهید سپهد پاسدار حاج قاسم سلیمانی، تهران، ایران.

مقدمه

اولین بار «گابریل آلموند»^۱ واژه فرهنگ سیاسی^۲ را بکار برد. آلموند با همکاری «سیدنی وربا»^۳ در کتاب «فرهنگ مدنی: نگرش‌های سیاسی و مدنی در پنج کشور»^۴ این مفهوم‌بندی از فرهنگ سیاسی را متفحتر ساختند و فرهنگ سیاسی را برحسب سمت‌گیری‌ها و ایستارهای سیاسی افراد در قبال نظام سیاسی خویش تعریف کردند. از نظر آن‌ها: «وقتی از فرهنگ سیاسی یک جامعه سخن می‌گوییم در واقع به نظام سیاسی به همان وجهی که در قالب شناخته‌ها، احساسات و ارزشیابی‌های اعضای آن در ذهن و روح آن‌ها جای‌گیر شده است نظر داریم» (جلالی‌راد و سپهرنیا، ۱۳۹۶: ۸۶).

هر نظام سیاسی، متضمن یک الگوی خاص از جهت‌گیری به سوی کنش‌های سیاسی است. بدین معنا که در هر نظام سیاسی یک قلمرو ذهنی سامان یافته در باب سیاست وجود دارد که به جامعه، ترتیب نهادها و اتکای اجتماع بر افعال فردی معنی می‌دهد. در واقع سنت‌های یک جامعه، روح نهادهای عمومی آن، هیجانات و عقل جمعی شهروندی و همچنین سبک و رمزهای عمل رهبران آن، نتایج تصادفی تجربه تاریخی نیستند، بلکه به عنوان جزئی از یک کل معنادار، با هم ترکیب و تناسب یافته و یک مجموعه به هم پیوسته و معقول از روابط را به وجود می‌آورند، که به آن فرهنگ سیاسی می‌گویند (پای، ۱۳۷۰: ۳۹).

به عبارت دیگر، فرهنگ سیاسی مجموعه‌ای از باورها، ارزش‌ها، ایستارها، نگرش‌ها و آگاهی‌هایی است که نزد شهروندان درونی می‌شود و جهت‌گیری‌ها و ارزیابی آن‌ها را نظام سیاسی تعیین می‌کند (میرزایی تبار، صادقی و حسینی، ۱۳۹۴: ۱۷۲).

میدان پژوهش، بحث و نظریه پردازی و بررسی ادبیات فرهنگ سیاسی در ایران کمی دیرتر از سایر کشورها توسط اندیشمندان آغاز شد. هر یک از پژوهشگران به بررسی تعدادی از شاخص‌ها و مولفه‌های فرهنگ سیاسی ایران پرداخته‌اند.

یکی از موضوعات مهم و اساسی در جامعه ما تلاش نظام سلطه برای براندازی نظام سیاسی برآمده از انقلاب اسلامی ایران از ابتدا تاکنون با دو شیوه قدرت سخت و تهدید نرم بوده است. هر چند تاکنون به لحاظ عملی شکست قدرت سخت در برابر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در

1. Gabriel Almond

2. Political Culture

3. Sidney Verba

4. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations

موارد مختلفی از جمله در جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران مورد آزمون قرار گرفته است و دشمنان با استفاده از این تجربه‌ها، تلاش برای براندازی با استفاده از قدرت نرم در قالب تهدید نرم را در دستور کار خود قرار داده‌اند.

قدرت نرم ایران تجلی از فرهنگ سیاسی است که ریشه در موقعیت تاریخی، جغرافیایی، اقتصادی، بافت جمعیتی، ادیان و ایدئولوژی‌ها، کانون تربیتی خانواده، کیهان‌شناسی و جهان‌شناسی خاص جامعه ایرانی، دارد و موجب تداوم آن در نظام سیاسی نیز شده است.

متأسفانه فرهنگ سیاسی ایران با همه پیچیدگی‌ها، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن به طور دقیق مشخص نشده است و به رغم پژوهش‌های متعدد و متنوع، بدرستی شاخص‌های معتبر پذیرفته شده و استناداری که بتواند با اجماع نظر صاحب نظران سیاسی شأنیت "فرهنگ سیاسی" را در کشور مورد بررسی و معیار بخشی قرار دهد، تعیین و تبیین نشده است.

از آنجا که ایران از جمله معدود کشورهایی است که در چشم‌انداز سیاسی و آرمانی خویش بدنبال تحقق سیاست‌های فرهنگی است. از این رو تأکید بر اجرای سیاست‌های فرهنگی ایرانی اسلامی و فقدان شاخص‌های فرهنگ سیاسی سبب شده تا نتوان به ارزیابی قدرت نرم ایران پی برد. از این رو هدف این مقاله شناسایی و احصاء شاخص‌های قدرت نرم فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان می‌باشد.

۱- فرهنگ سیاسی

صاحب‌نظران و محققان تاکنون گونه‌های متنوعی از فرهنگ سیاسی ارائه نموده‌اند. به‌عنوان مثال می‌توان به گونه‌های فرهنگ سیاسی تعریف شده توسط «گابریل آلموند» (محدود، تبعی، مشارکتی)، «والتر روزنباوم» (مدنی، غیردینی، ایدئولوژیک، همگن، چندپاره)، «دانیل الازار» (فردگرا، اخلاق‌گرا، سستی)، «محمود سربیع‌القلم» (قبیله‌ای و عشیره‌ای)، «سمیح فارسون و مهرداد مشایخی» (اسلام‌گرا، آزادبخواه و جامعه‌گرا) اشاره کرد. نکته‌ای که باید متذکر شد آن است که، برای طبقه‌بندی فرهنگ سیاسی باید به مجموعه شرایط محیطی و نظام سیاسی توجه کرد. ترکیب شرایط مختلف، فرهنگ‌های سیاسی متفاوتی را درست می‌کند به همین دلیل، پژوهشگران، فرهنگ سیاسی را به صورت‌های مختلف طبقه‌بندی کرده‌اند.

۱-۱- فرهنگ سیاسی از نظر آلموند و وربا

گابریل آلموند و سیدنی وربا طی دو سال (۱۹۶۰-۱۹۵۹) از راه مصاحبه با حدود ۵ هزار نفر در پنج کشور انگلستان، ایالات متحده آمریکا، آلمان، ایتالیا و مکزیک کوشیدند ایستارهای سیاسی ملی را از راه سنجش سه متغیر مهم اندازه‌گیری کنند.

آلموند در ارزیابی سطح فرهنگ سیاسی جامعه معین، چهار ضابطه را یادآور شده است:

۱- فرد چه شناختی در مورد ملت، نظام سیاسی به مفهوم کلی آن و چه شناختی از تاریخ آن، اندازه، موقعیت، قدرت، خصوصیات «قانون اساسی» و مانند آن دارد؟ احساساتش نسبت به نظم اجتماعی چیست؟

۲- از ساخت‌ها و نقش‌های نخبگان سیاسی مختلف و خط مشی‌های سیاسی پیشنهادی که در جریان رو به بالای خط مشی سازی وجود دارد، چه شناختی دارد؟ احساسات و عقایدش در مورد این ساخت‌ها، رهبران و خط مشی‌های سیاسی پیشنهادی چیست؟

۳- درباره جریان رو به پایین اجرای خط مشی، ساخت‌ها، افراد و تصمیمات مربوط به این روندها چه شناختی دارد؟ احساسات و عقایدش درباره آن‌ها چیست؟

۴- چگونه خود را به عنوان عضوی از نظام سیاسی تصور می‌کند؟ در مورد حقوق، قدرت‌ها، تعهدات و استراتژی‌های مربوط به دسترسی به نقطه نفوذ چه شناختی دارد؟ و درباره قابلیت‌هایش چگونه فکر می‌کند؟ (عابدی اردکانی، ۱۳۹۳: ۱۴۳).

آلموند بر این اساس سه مدل از فرهنگ‌سیاسی ارائه می‌کند:

۱- فرهنگ سیاسی محدود: فرهنگ سیاسی جوامعی که افرادش در محدوده مناسبات سستی تابع تصمیم‌گیری‌های سران و رهبران هستند.

۲- فرهنگ سیاسی تبعه: فرهنگ سیاسی جوامعی که افرادش تا آن حد مشارکت داده می‌شوند که در معرض سیاست‌گذاری قرار می‌گیرند.

۳- فرهنگ سیاسی مشارکت: فرهنگ سیاسی جوامعی که افرادش مشارکت فعال دارند، تا آنجا که حتی بر سیاست‌گذاری‌ها اثر می‌گذارند (جلالی‌راد و سپهرنیا، ۱۳۹۶: ۱۳۶).

۲-۱- فرهنگ سیاسی از دیدگاه روزن‌بام

«والتر روزن‌بام»، مؤلف کتاب «فرهنگ سیاسی؛ مفاهیم پایه در علوم سیاسی^۱»، هم معتقد است که غیر محتمل است در جامعه‌های نو، فرهنگ سیاسی یکدستی یافت شود. به جای آن ترکیبی از سمت‌گیری‌های مختلف وجود دارد، بطوری که فرهنگ سیاسی واقعی مخلوطی از عناصر گوناگون است. او همچنین معتقد است که افزون بر سه نوع فرهنگ سیاسی، فرهنگ‌های سیاسی دیگری نیز وجود دارند که عبارتند از: **مدنی**: این نوع فرهنگ در جامعه‌ی دیده می‌شود که در آن قدرت و اختیار تصمیم‌گیری در دست نخبگان ویژه‌ی است و توده‌ها بطور مستقیم در آن شرکت ندارند بلکه احساسات و تمایلات خود را توسط نمایندگان خود که در واقع بطور کلی جوابگوی مردم نیستند، بیان می‌کنند. این گونه فرهنگ سیاسی در جامعه دموکراتیک وجود دارد.

غیردینی: اینگونه فرهنگ در جامعه‌ای وجود دارد که در آن مردم بی توجه به دین تحلیلی رفتار می‌کنند. به عقیده آلموند و پاول فرهنگ غیردینی، فرهنگی است که در آن سمت‌گیری سستی و ایستارها راه روندهای پویای تصمیم‌گیری مربوط به جمع‌آوری اطلاعات، ارزشیابی اطلاعات، تعیین جریان عمل بدیل، انتخاب مسیر در میان مسیرهای احتمالی و ابزارها را که بدان وسیله کسی درمی‌یابد آیا مسیر عمل معینی نتایج مورد نظر را به بار می‌آورد یا نه، باز می‌کند.

ایدئولوژیک: اینگونه فرهنگ در کشورهایی وجود دارد که در آن‌ها ایدئولوژی خاصی تشویق می‌شود و مردم مجبور به پیروی از آن هستند. در اتحاد جماهیر شوروی سابق فرهنگ سیاسی ایدئولوژیک وجود داشت و الا در کشور چین نیز می‌توان این فرهنگ سیاسی را مشاهده کرد.

همگن: این نوع فرهنگ در جامعه‌ی وجود دارد که در آن مردم در مورد هدف‌ها و ابزارهای دست‌یافتنی به آن‌ها نظرات سیاسی یکسانی دارند. رهبران احزاب سیاسی گوناگون هم ایدئولوژی‌های یکسانی دارند مانند انگلستان یا آمریکا.

چند پاره: این فرهنگ در جامعه‌ای وجود دارد که در آن مردم درباره هدف‌های سیاسی و ابزارهای دستیابی به آن‌ها نظرات یکسانی ندارند. اینگونه فرهنگ سیاسی بطور عموم در کشورهای دارای نظام چند حزبی وجود دارد. فرانسه و ایتالیا نمونه‌هایی از این فرهنگ هستند (عالم، ۱۳۷۴: ۱۵۲۴-۱۵۲۲؛ عظیمی و رسولی، ۱۳۸۹: ۲۳۱).

۱. Walter A Rosenbaum

۲. Political Culture (Basic Concepts in Political Science)

۲- قدرت نرم^۱

قدرت نرم، توانایی تعیین اولویت‌ها است، به گونه‌ای که با دارایی‌های ناملموس مثل داشتن جذابیت‌های فرهنگی، شخصیتی، و ارزش‌های نهادی و سیاسی، مرتبط و همسو باشد یا این‌که سیاست‌های قابل قبول و دارای اعتبار معنوی را پدید آورد (ایزدی، ۱۳۸۷: ۱۲).

هرچند ردپای مفهوم قدرت نرم را در آثار «کلوس کلنور^۲» و «رای کلاین^۳» می‌توان مشاهده کرد (حمیدی، ۱۴۰۰: ۵۹)، اما به عنوان یک نظریه منسجم اولین بار توسط «جوزف نای^۴» در سال ۱۹۹۰ میلادی در مقاله‌ای با عنوان «گمراه‌کنندگی استعاره انحطاط» بر محور ماهیت متحول قدرت در نشریه آتلانتیک مطرح کرد، که در آن پایه‌های نظریه را مشخص نمود. از نظر وی در بررسی قدرت باید به مسائل و پیچیدگی‌های مربوط به اینکه کدام یک از منابع برای قدرت و تبدیل قدرت^۵ حائز اهمیت است توجه کرد. از این منظر وی تأکید داشت که باید میان روش اعمال مستقیم قدرت یا شیوه آمرانه^۶، روش اعمال غیرمستقیم قدرت یا رفتار متقاعد کننده قدرت^۷ تمایز قائل شد (کیوان حسینی و جمعه‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۵۲). در مورد اول، از مضامین تشویق و ترغیب کننده یا تهدیدآمیز استفاده می‌شود، اما در نوع دوم از مسائلی چون فرهنگ، ایدئولوژی، عقاید و باورها و توانایی دستور کار سیاسی برای پیشبرد اهداف استفاده می‌شود. از این منظر ایالات متحده بایستی فرهنگی جهانی داشته باشد و نقشی گسترده در عرصه بین‌المللی داشته باشد. از نظر جوزف نای، اطلاعات وجه بارز قرن اخیر است و در عصر اطلاعات کشورهای صاحب قدرت هستند که فرهنگ و ایده‌های مسلط آن‌ها به هنجارهای جهانی تبدیل شده باشد. بدین ترتیب فرهنگ، سیاست‌های مقبول داخلی و خارجی و در اختیار داشتن ابزارهای ارتباطی به مثابه مؤلفه‌های شکل جدید قدرت (قدرت نرم) به حساب می‌آیند (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۲).

در این راستا قدرت نرم، وا داشتن دیگران به خواستن آنچه شما می‌خواهید است؛ یعنی مردم را

۱. soft power

۲. Klaus Knorr

۳. Ruy Klein

۴. Joseph Nye

۵. Power Conversion

۶. Directive or Commanding Method of Exercising Power

۷. Power Behavior Indirect or Co-Optive

مجبور به انجام کاری کردن نیست، بلکه به همکاری خواندن است (حبیبیان و صبوری، ۱۳۹۱: ۳۴). در جنگ‌های جدید هدف دشمن کاهش پایداری مردم است. در جنگ نرم دشمنان به آرامی از داخل جبهه خودی، مقاومت مردم را کاهش داده و روش‌هایی را اتخاذ می‌کنند تا مردم در مسیر کمک به دستیابی اهداف آنان قرار گیرند (نجف‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۰).

قدرت نرم دارای ویژگی‌هایی است که آن را از سایر انواع قدرت متمایز می‌سازد: ۱- قدرت نرم یک رابطه است؛ ۲- قدرت نرم بر نوعی ذهنیت استوار است؛ ۳- از جنس اقناع است؛ ۴- امری غیرمحسوس است؛ ۵- فراگیر و قابلیت توسعه و هم‌افزایی دارد؛ ۶- ماهیت پویا و تحول‌پذیری دارد (جدیدی و همکاران، ۱۴۰۰: ۳۲).

۳- بسترهای قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی

قدرت نرم دارای منابع و عناصری است که باید آن‌ها را شناخت. جوزف نای معتقد است قدرت نرم در یک کشور می‌تواند از سه منبع اصلی بدست آید: ۱- فرهنگ آن کشور؛ ۲- ارزش‌های سیاسی؛ ۳- سیاست خارجی (نای، ۱۳۸۹: ۵۱).

عوامل زمینه‌ساز و بسترهای فرهنگ سیاسی نیز در یک کشور متعدّدند، از یک جهت باورها، ارزش‌ها و هنجارهای پذیرفته شده، سنت‌ها، آداب و رسوم دینی نقش‌آفرین صورت‌بندی فرهنگ سیاسی‌اند و از جهتی دیگر نظام سیاسی حاکم در گذشته و تاریخ سیاسی آن کشور، موفقیت‌ها، شکست‌ها و حتی موقعیت جغرافیای سیاسی، موقعیت راهبردی و اقتصاد سیاسی و فرهنگ‌های تأثیرگذار خارجی و تهاجم فرهنگی بستر شکل‌گیری فرهنگ سیاسی است. بر این پایه سه عامل زمینه‌ساز قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران را به قرار زیر می‌توان بیان نمود:

۳-۱- فرهنگ^۱

۱- **فرهنگ باستانی:** این فرهنگ ریشه در ایران باستان دارد و برخی از نمادهای آن در سنت ایرانی تداوم یافته و رواج دارد. هویت ایرانی: شامل سرزمین و نام ایران، قومیت، نژاد و هم‌زیستی، زبان فارسی، رسوم و آیین‌ها، هنر، و آثار باستانی از آن جمله‌اند (جنیدی و مولایی، ۱۳۹۸: ۷۸).

۲- **فرهنگ اسلامی:** تأثیر این فرهنگ بر ایران کمی قبل از فتح ایران به دست مسلمانان شروع

۱. Culture

شده، پس از حاکمیت اسلام تا امروز استمرار یافته است. با این تفاوت که تا نزدیک به زمان صفویه گرایش این فرهنگ با مذهب اهل سنت و پس از آن شیعه دوازده امامی است. هویت اسلامی: شامل فرهنگ سیاسی شیعه در شاخص‌هایی چون ایثار و شهادت، فرهنگ انتظار و ظهور منجی، قاعده نفی سبیل، فرهنگ عاشورا، ظلم ستیزی، مرجعیت شیعه، دین و ایدئولوژی، کمک به مسلمانان، حمایت از مستضعفان، مبارزه با ظلم از موارد آن است (جلالی‌راد و سپهرنیا، ۱۳۹۶: ۱۴۴).

۳- فرهنگ غربی: از زمان انقلاب مشروطیت و همزمان با تحولات فرهنگی وسیع در اروپا با پیدایش مکاتب سیاسی چون لیبرالیسم، سوسیالیسم، مارکسیسم و فاشیسم ایران نیز از فرهنگ لیبرال، سوسیال و مارکسیسم تأثیر پذیرفت و باورهای این فرهنگ‌های سیاسی در لایه‌هایی از اقشار مردم ایران به ویژه روشنفکران تأثیر گذاشت (نظری، علم و آل‌غفور، ۱۳۹۲: ۸۶). دموکراسی، آزادی بیان، ترویج حقوق بشر برخی از ویژگی‌های فرهنگ غربی در فرهنگ سیاسی ایران است (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۳).

۳-۲- ارزش‌های سیاسی^۱:

بر اساس نظر گوردن ویلارد آلپورت^۲ ارزش غالباً جزء بنیادین نظام فرهنگی محسوب می‌شود و جریانی است که با آن فرد به محیط پاسخ می‌دهد. ارزش‌ها نشان دهنده آموخته‌های هر فرد است و در واقع به زندگی افراد هدف و جهت می‌دهد (آلپورت^۳، ۱۹۶۸: ۱). آلپورت معتقد است، کسی که دارای ارزش سیاسی است، علاقه به قدرت و کنترل کردن دیگران دارد و دارای خصوصیتی از جمله نفوذ پذیری، اقتدار و آوازه و شهرت است (سعیدی‌نژاد و آریاپوران، ۱۳۸۹: ۳۳).

آلموند و پاول و مونت نیز برای تقسیم‌بندی ارزش‌های سیاسی، سه سطح کلی یعنی سطح سیستم، فرآیند و سیاست‌گذاری را در نظر گرفته‌اند. از نظر آن‌ها، ارزش‌های سیستمی به قانون‌مندی و پیش‌بینی پذیری عملکرد نظام‌های سیاسی و توانایی نظام‌ها برای سازگار شدن با چالش‌ها و تغییرات محیط مربوط هستند. هر چند آن‌ها قانون‌مندی و سازگارپذیری را در تضاد با هم می‌دانند، اما وجود هر دوی آن‌ها را برای حفظ نظام لازم می‌دانند (آلموند و همکاران، ۱۳۸۱: ۲۵۸).

بر این اساس با توجه به نگرش بنیانگذار جمهوری اسلامی حضرت امام خمینی^(ره) جدول زیر

۱. Political values

۲. Gordon Willard Allport

۳. Allport

را می‌توان منعکس کننده مفهوم‌سازی سازه ارزش‌های سیاسی ایران دانست:

جدول (۱) ارزش‌های سیاسی ایران از دیدگاه حضرت امام خمینی (ره)^۱

مؤلفه‌ها	ابعاد	سطح تحلیل
	۱- داخلی: (مردم، مسئولین و قانون) ۲- خارجی: (سیاست خارجی)	سطح سیستمی
	۱- ساختاری ۲- فرهنگی	
	۱- اقتصادی، ۲- فرهنگی، ۳- سیاسی، ۴- نظامی	
	۱- سیاسی، ۲- اقتصادی، ۳- احساس کرامت	سطح فرایند
	۱- متابعت، ۲- حمایت، ۳- امر به معروف و نهی از منکر	
	۱- توزیعی، ۲- اجتماعی، ۳- سیاسی، ۴- قضایی	
	۱- رشد سرانه، ۲- آموزش، ۳- بهداشت، ۴- توجه به اقشار ضعیف	سطح سیاست‌گذاری
	۱- ملی، ۲- اجتماعی، ۳- سیاسی، ۴- فرهنگی	
	۱- عمومی، ۲- سیاسی، ۳- اقشار، ۴- فردی	
	۱- دفاع از کشور، ۲- دفاع از ارزش‌های انقلاب اسلامی	

منبع: (طالبان و غلامی، ۱۳۹۵: ۲۲)

۳-۳- سیاست خارجی^۱:

در حوزه سیاست خارجی اگر یک کشور، سیاست‌هایش را به گونه‌ای تنظیم کند که بتواند بدون استفاده از تهدید و یا تطمیع، دیگران را بسیج نماید، منبع مهمی برای قدرت نرم به شمار می‌رود (نای، ۱۳۸۹: ۱۳۶). در واقع اگر سیاست خارجی یک کشور از نگاه دیگر بازیگران، مشروع شمرده شود، مقبولیت آن کشور بیشتر می‌شود (مایلی و مطیعی، ۱۳۹۵: ۱۹۳).

منابع قدرت نرم ایران در حوزه سیاست خارجی شامل: نمایندگی‌های سیاسی (۱۰۰ سفارتخانه و ۴۳ رایزنی فرهنگی در کشورهای جهان)، و حضور در مجامع بین‌المللی عضویت ایران در پیمان‌های منطقه‌ای (نظیر پیمان شانگهای، کشورهای اسلامی و...) و مجامع بین‌المللی (نظیر سازمان ملل متحد، آژانس بین‌المللی انرژی اتمی و...)، دیپلماسی فعال در سطح منطقه و بین‌الملل (جنیدی و مولایی، ۱۳۹۸: ۷۹)، و جبهه مقاومت اسلامی در منطقه خاورمیانه مذاکره با گروه پنج بعلاوه یک و چهاره بعلاوه یک، می‌باشد (نجف‌زاده و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۶۵).

۱. Foreign policy

۴- مروری بر پیشینه تحقیقات:

- مسعودنیا و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهش خود با عنوان "نقش فرهنگ سیاسی شیعه در میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران"، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به این نتیجه دست یافته که در نظام جمهوری اسلامی ایران، فرهنگ سیاسی ارزشی غالب است که به تبع آن، نوع مشروعیت سیاسی نظام نیز سمت و سوی ارزشی دارد. آموزه‌های اعتقادی تشیع در جامعه ما می‌تواند به شکل‌گیری و تقویت این نوع مشروعیت (ارزشی) کمک نماید. افزایش میزان مشروعیت نظام بدون تردید افزایش قدرت نرم را به دنبال خواهد داشت (مسعودنیا و همکاران، ۱۳۹۴).

- یزدانی و شیخون (۱۳۹۱)، در پژوهش خود با عنوان "قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا با تاکید بر پدیده فرهنگ"، سعی کرده‌اند مساله جهانی شدن و بسط ارزش‌های غربی را از طریق رسانه‌ها و تغییر سبک‌های زندگی و الگوهای مصرف مورد ارزیابی قرار دهد. از این نظر آن‌ها یک نظام ارزشی شکل گرفته که بازتاب دهنده آرمان‌های غالب جوامع مدرن است. این پژوهش به دنبال یافتن پاسخی برای این سوال است که قدرت نرم آمریکا با بهره‌گیری از فرهنگ این کشور تا چه اندازه در سیاست جهانی‌سازی از سوی ایالات متحده نقش داشته است؟ در پاسخ به این سوال به این یافته رسیده‌اند که به نظر می‌رسد ایالات متحده آمریکا با استفاده از ابزارهای مختلف فرهنگی توانسته ارزش‌های خود را به سایر نقاط گیتی اشاعه دهد. هر چند چنین روندی انتقادهای فراوانی را در جهان به دنبال داشته است (یزدانی و شیخون، ۱۳۹۱).

- مطلبی و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "فرهنگ و سیاست: بررسی تطبیقی تاثیر سیاست‌گذاری فرهنگی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و ترکیه (مطالعه موردی صنایع فرهنگی)" در چارچوب نظریه قدرت نرم و سیاست‌گذاری فرهنگی با رویکرد مقایسه‌ای به این پرسش اساسی پرداخته‌اند که: بین دو کشور ایران و ترکیه در سیاست‌های فرهنگی تأثیرگذار بر قدرت نرم، چه وجوه اشتراک و اختلافی وجود دارد؟ فرضیه مقاله بر این مبنا قرار دارد که با توجه به همسانی/ناهمسانی الگوی ساختاری و الگوی اجرایی سیاست‌گذاری فرهنگی دو کشور، شباهت/تفاوت‌هایی در کاربرد ابزارهای سیاست‌گذاری فرهنگی بر قدرت نرم در حوزه صنایع فرهنگی به صورت خاص وجود دارد. یافته‌های پژوهش نشان داد، سیاست‌گذاری فرهنگی در حوزه

صنایع فرهنگی توسط ایران و ترکیه برای تولید قدرت نرم در خاورمیانه و بخش‌هایی از اروپا و آفریقا مورد استفاده قرار گرفته است. در خصوص ایران تحولات منطقه‌ای، مشکلات اعتباری، سیاست تمرکزگرایی فرهنگی، عدم استقلال اقتصادی رسانه‌ها، عدم حمایت دولت از صنایع فرهنگی، افزایش فرقه‌گرایی در جهان و ناتوانی‌های ایران در نفوذ به کشورها از طریق ابزارهای جذاب قدرت نرم را می‌توان برای عدم موفقیت ایران در حفظ وجهه مطلوب خود در منطقه برجسته کرد. ترکیه نیز تا سال ۲۰۱۳ به عنوان یک بازیگر مهم در عرصه قدرت نرم مورد بود؛ با این حال محدودیت‌های آزادی بیان، سانسور رسانه‌ای و سرکوب مخالفان بر روی رتبه فعلی قدرت نرم ترکیه نیز تأثیر گذاشت و به دلیل عقب‌ماندگی دموکراتیک، ظرفیت جذب مخاطبان بین‌المللی به ویژه در غرب کاهش یافت (مطلبی و همکاران، ۱۳۹۹).

۵- روش پژوهش:

روش پژوهش از نظر هدف توصیفی است زیرا پژوهش حاضر به دنبال شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی از دیدگاه نخبگان می‌باشد. نوع پژوهش حاضر از نظر فرآیند اجرا، روش آمیخته (کمی و کیفی) می‌باشد. در این پژوهش محققین با استفاده از روش کیفی، تمامی پژوهش‌های پیشین گردآوری شده است و با استفاده از روش کمی، تحلیل شده است.

روش پژوهش از نظر زمان، سری زمانی می‌باشد. زیرا اطلاعات و داده‌های پژوهش‌های صورت گرفته موضوع فرهنگ سیاسی ایران را در طول سالیان مختلف جمع‌آوری نموده که هرکدام از آنان نمایانگر تغییرات شاخص‌های فرهنگ سیاسی ایران در طول زمان است.

۵-۱- مراحل انجام پژوهش

در گام نخست در راستای تدوین شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران، با استفاده از روش کیفی ابتدا با مراجعه به اسناد، کتاب‌ها، پژوهش‌ها، مقالات، صورت گرفته پیرامون قدرت نرم و فرهنگ سیاسی مطالعه و تمامی منابع به عنوان نمونه مطالعه کیفی در نظر گرفته شد. و تمامی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مطروحه توسط محققین استخراج شده است. در این مرحله پژوهش ۱۶ عنوان برای ابعاد، ۱۳ عنوان برای مؤلفه‌ها و ۲۶۰ شاخص فرهنگ سیاسی ایران احصاء گردید. ۲۶۰ شاخص مورد نظر در اختیار ۳۰ نفر از اساتید و متخصصان حوزه قدرت نرم و فرهنگ

سیاسی قرار گرفت تا تعیین نمایند علاوه بر این شاخص‌ها آیا شاخص دیگری نیز در فرهنگ سیاسی ایران تأثیرگذار است. تعداد حجم نمونه متخصصین با توجه به دیدگاه کیفی مورد نظر ۳۰ نفر در نظر گرفته شده است. ۳۰ نفر متخصص مورد نظر در بخش‌های دیگر پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفته است. این تعداد از لحاظ تخصص به قدرت نرم و فرهنگ سیاسی دارای کتاب و مقالات بوده‌اند. ۳۰ نفر متخصص در این زمینه ۵ شاخص جدید علاوه بر ۲۶۰ شاخص استخراج شده به محقق پیشنهاد دادند. در راستای تعیین ابعاد و مولفه‌های شاخص‌های احصاء شده نیز متخصصین تعداد یک (۱) بُعد و دو (۲) مؤلفه دیگر برای دسته‌بندی شاخص‌ها پیشنهاد دادند. پس از نهایی شدن ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های احصاء شده با استفاده از یک تیم خبرگی شامل ۲۰ نفر از اساتید با بررسی مجدد شاخص‌ها در صورت لزوم ابعاد و مولفه‌های دیگری اگر قابل معرفی است پیشنهاد دهند که در این مرحله نیز ۱ مؤلفه بر مولفه‌های اولیه اضافه شده است.

در گام بعدی پژوهش، شاخص‌های احصاء شده در مولفه‌های پیشنهادی توسط متخصصین قرار گرفته و مولفه‌های مورد نظر در ذیل ابعاد پیشنهادی قرار گرفت و الگوی شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در اختیار ۱۴ نفر از متخصصین که با روش نمونه‌گیری گلوله برفی از بین متخصصین تعیین شده بود قرار گرفت تا شاخص‌های دارای همپوشانی و غیر لازم را حذف نموده و شاخص‌های معتبرتر را به پژوهشگر معرفی نمایند و همچنین با حذف نظرات منفی و مثبت اعتبار الگو را افزایش دهند. ملاک نهایی‌سازی شاخص‌ها و تعیین مؤلفه‌ها و ابعاد اشباع نظری بوده است. در نهایت الگوی شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در قالب ۳ بُعد و ۶ مؤلفه و ۴۳ شاخص تدوین گردید. ملاک تعیین ۱۴ متخصص پایه علمی (استاد تمام و دانشیار) و تخصص کافی در زمینه قدرت نرم و فرهنگ سیاسی بوده است.

جدول (۲) ابعاد، مؤلفه‌ها و تعداد شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان

بُعد	مؤلفه	شاخص	جمع
کلان	فرهنگ سیاسی غربی	۴	۱۹
	فرهنگ سیاسی ایرانی	۸	
	فرهنگ سیاسی اسلامی - انقلابی	۷	
میان	فرهنگ سیاسی جامعه و فضای حکمرانی	۱۰	۱۰
خرد	فرهنگ سیاسی فردی	۷	۱۴
	فرهنگ سیاسی نخبگان	۷	

۴۳	۴۳	جمع
----	----	-----

الگوی تدوین شده در اختیار ۱۴۰ نفر از اساتید علوم سیاسی کشور قرار گرفت تا تأثیر هر کدام از شاخص‌ها در فرهنگ سیاسی طبق دیدگاه این متخصصان مورد تحلیل قرار گیرد. حجم نمونه ۱۴۰ نفر بر اساس جدول مورگان بدست آمده است. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته تعداد کل اساتید رشته علوم سیاسی در گرایش‌های (علوم سیاسی، روابط بین‌الملل، سیاست‌گذاری عمومی، اندیشه‌های سیاسی، جامعه‌شناسی سیاسی، مسائل ایران، مطالعات منطقه‌ای) دانشگاه‌های دولتی، آزاد و پیام‌نور استان تهران بر اساس اطلاعات مندرج در سایت دانشگاه‌ها ۲۲۹ نفر است که بر اساس جدول مورگان این حجم نمونه بدست آمده است.

۲-۵- روایی و پایایی

الف) کیفی

۱- برای روایی داده‌های کیفی از روش صوری استفاده شده است. به این منظور استفاده از منابع دست اول، تکثرگرایی داده‌ها با بهره‌گیری از تمامی منابع، تکثرگرایی تئوری با بهره‌گیری از تئوری‌ها و نگرش‌ها، و حداقل مداخله در بیان ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌ها صورت پذیرفت.

۲- جهت پایایی نیز با استفاده از نظر ۲۰ نفر از متخصصان که دانش و اطلاعات زیادی در مورد فرهنگ سیاسی ایران داشتند این امر محقق شد.

ب) کمی

۱- در این پژوهش برای تعیین روایی پرسشنامه، از روایی صوری و محتوایی استفاده گردیده است. بدین صورت که پرسش‌نامه‌های تهیه شده بین ۲۰ نفر از افراد متخصص و صاحب نظر توزیع شده است و از نظر صوری و محتوایی مورد تأیید قرار گرفته است.

۲- برای محاسبه پایایی نیز در گام نخست، از طریق آزمون-آزمون مجدد، پرسش‌نامه‌ها بین ۲۰ نفر از متخصصین و صاحب‌نظران ارائه گردید، نتایج به دست آمده از پاسخ‌نامه جدید مطابق با پاسخ‌نامه قبلی مصاحبه شوندگان بوده است. و نشان‌گر پایایی پرسش‌نامه و پاسخ‌ها می‌باشد.

۳- و در گام دوم و بعدی از ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی به قرار زیر استفاده شد:

جدول (۳) آلفای کرونباخ پرسشنامه نخبگان

آلفای کرونباخ	مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی
۰/۷۴۰۸	فرهنگ سیاسی غربی

آلفای کرونباخ	مؤلفه‌های فرهنگ‌سیاسی
۰/۷۱۱۷	فرهنگ سیاسی ایرانی
۰/۷۴۸۵	فرهنگ سیاسی اسلامی - انقلاب
۰/۷۱۶۱	فرهنگ سیاسی جامعه و فضای حکمرانی
۰/۶۷۱۸	فرهنگ سیاسی فردی
۰/۶۸۵۴	فرهنگ سیاسی نخبگان

۳-۵- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای تحلیل آماری داده‌های حاصل، از روش تحلیل عاملی استفاده می‌شود که یک روش چند متغیره است.

برای استفاده از این روش، از مدل «معادلات ساختاری»^۱ استفاده می‌شود. از این‌رو در راستای تجزیه و تحلیل این تحقیق از آمار توصیفی، میانگین و واریانس برای نشان دادن سهم شاخص‌ها و آمار استنباطی و بهره‌گیری از تحلیل عاملی و آزمون فریدمن برای نشان دادن ضرورت و اولویت‌ها استفاده شده است.

باید به این نکته توجه داشت که هرکدام از جداول، معرف یک ذهنیت در جامعه‌ای است که پژوهش در آن انجام شده است، و ذهنیت بر خلاف عینیت، موضوعی کاملاً شخصی و خود ارجاع است و به هیچ وجه نمی‌توان انتظار داشت که ذهنیت افراد مختلف درباره یک موضوع کاملاً یکسان باشد، هرچند که ذهنیت‌ها شباهت‌هایی با یکدیگر دارند و برخی از مشارکت‌کنندگان، به شیوه تقریباً مشابهی رتبه‌بندی می‌کنند.

۶- توصیف متغیرهای جمعیت شناختی تحقیق

آمار توصیفی الگوی پاسخ‌های نمونه را تلخیص می‌کند. در این قسمت ابتدا خصوصیات جمعیتی نمونه را توصیف می‌کنیم و سپس به آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته می‌پردازیم در این بخش از تجزیه و تحلیل آماری به بررسی چگونگی توزیع نمونه‌های آماری متغیرهای جنسیت، سن، مقطع تحصیلی، رشته تحصیلی، میزان تحصیلات پرداخته می‌شود.

۱. SEM: Structural Equation Modeling

۶-۱- توصیف متغیر سن پاسخگویان

جدول (۴) توزیع فراوانی، میانگین، حداقل و حداکثر متغیر سن پاسخگویان

نخبگان			
۱۴۰	۰	پاسخ معتبر	تعداد
		داده مفقوده	
۵۰/۳۸۲۹۸		میانگین	
۳۹/۰۰		حداقل	
۶۸/۰۰		حداکثر	

بر اساس پاسخ‌های بدست آمده از پرسشنامه نخبگان، میانگین سنی آن‌ها ۵۰ سال و حداقل ۳۹ و حداکثر ۶۸ سال بوده است.

۶-۲- توصیف متغیر جنسیت پاسخگویان

جدول (۵) توزیع فراوانی متغیر جنسیت پاسخگویان

نخبگان			
درصد	فراوانی		
۱۴/۹	۲۱	زن	
۸۵/۱	۱۲۰	مرد	
۱۰۰/۰	۱۴۱	جمع	

بر اساس پاسخ‌های بدست آمده از پرسشنامه نخبگان، در ارتباط با جنسیت آن‌ها، ۱۴/۹ درصد زن و ۸۵/۱ درصد مرد بوده است.

۶-۳- توصیف متغیر رشته تحصیلی پرسشنامه نخبگان

جدول (۶) توزیع فراوانی متغیر رشته تحصیلی نخبگان

رشته - تخصص	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
علوم سیاسی	۶۶	۴۶/۸	۴۶/۸	۴۶/۸
روابط بین‌الملل	۲۶	۱۸/۴	۱۸/۴	۶۵/۲

رشته - تخصص	فراوانی	درصد	درصد معتبر	درصد تجمعی
مطالعات منطقه‌ای	۸	۵/۷	۵/۷	۷۰/۹
جامعه‌شناسی سیاسی	۱۰	۷/۱	۷/۱	۷۸/۰
مسائل ایران	۱۶	۱۱/۳	۱۱/۳	۸۹/۴
سیاست‌گذاری عمومی	۱۱	۷/۸	۷/۸	۹۷/۲
اندیشه‌های سیاسی	۴	۲/۸	۲/۸	۱۰۰/۰
جمع	۱۴۱	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	

بر اساس پاسخ‌های بدست آمده از پاسخگویان در ارتباط با رشته تحصیلی آن‌ها، ۶۷/۸ درصد علوم سیاسی، ۱۸/۴ درصد روابط بین‌الملل، ۵/۷ درصد مطالعات منطقه‌ای، ۷/۱ درصد جامعه‌شناسی سیاسی، ۱۱/۳ درصد مسائل ایران، ۷/۸ درصد سیاست‌گذاری عمومی، و ۲/۸ درصد اندیشه‌های سیاسی بوده است.

۷- رتبه‌بندی متغیرهای مطالعه شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان

۷-۱- مؤلفه فرهنگ سیاسی غربی

جدول (۷) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد کلان

مؤلفه فرهنگ سیاسی غربی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	عدم آزادی رسانه	۴	۱/۶۳
۲	ارتباطات سیاسی	۱	۲/۹۹
۳	جهانی شدن	۳	۲/۵۵
۴	مشارکت در انتخابات	۲	۲/۸۳

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	136
Chi-Square	117.639
df	3
Asymp. Sig.	.000

نخبگان در مرتبه نخست بر ارتباطات سیاسی، در رتبه دوم بر مشارکت در انتخابات، در رتبه

سوم بر جهانی شدن و نهایتاً در رتبه چهارم نخبگان بر عدم آزادی رسانه به عنوان شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران تأکید دارند.

۷-۲- مؤلفه فرهنگ سیاسی ایرانی

جدول (۸) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد کلان

مؤلفه فرهنگ سیاسی ایرانی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	اسطوره سازی	۱	۶/۸۶
۲	بیگانه هراسی	۶	۳/۵۱
۳	تاکید بر ارزش‌های بومی	۲	۶/۱۱
۴	فاصله قدرت	۵	۳/۹۶
۵	خویشاوند سالاری	۷	۳/۱۱
۶	دوگانگی فرهنگی	۵	۳/۹۶
۷	عدم تخصص گرایی	۴	۴/۱۲
۸	پدر سالاری	۳	۴/۳۵

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	135
Chi-Square	326.993
df	7
Asymp. Sig.	.000

نخبگان اسطوره‌سازی را به عنوان شاخص اول و عامل مهم، دومین عامل را ارزش‌های بومی، سومین شاخص را پدرسالاری، چهارمین شاخص را عدم تخصص گرایی، پنجمین شاخص را فاصله قدرت و دوگانگی فرهنگی، شاخص ششم را بیگانه هراسی، و نهایتاً شاخص هفتم را خویشاوند سالاری می‌دانند.

۷-۳- مؤلفه فرهنگ سیاسی اسلامی - انقلابی

جدول (۹) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد کلان

مؤلفه فرهنگ سیاسی اسلامی - انقلابی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	امربه معروف و نهی از منکر	۴	۲/۸۹
۲	تساهل و مدارا	۷	۳/۰۳
۳	حمایت از مستضعفان	۶	۳/۴۵
۴	صدور انقلاب	۵	۳/۷۶
۵	شهادت طلبی	۳	۴/۷۵
۶	غرب ستیزی	۱	۵/۱۵
۷	انتظار ظهور حضرت قائم	۲	۴/۹۷

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	137
Chi-Square	206.121
df	6
Asymp. Sig.	.000

غرب ستیزی از نگاه نخبگان در وهله نخست قرار دارد. دومین شاخص انتظار ظهور منجی، در شاخص سوم شهادت طلبی، شاخص چهارم امر به معروف و نهی از منکر، شاخص پنجم صدور انقلاب، حمایت از مستضعفان به عنوان شاخص ششم و در نهایت تساهل و مدارا مورد تأکید نخبگان است.

۷-۴- فرهنگ سیاسی جامعه و فضای حکمرانی

جدول (۱۰) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد میانه مؤلفه فرهنگ سیاسی جامعه و فضای حکمرانی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	بسیج سیاسی	۱	۷/۸۳
۲	احزاب سیاسی	۴	۵/۴۲
۳	پاسخگویی به مردم	۵	۵/۲۹
۴	فضای امنیتی	۹	۴/۶۴
۵	عدم دانش سیاسی	۷	۴/۸۰
۶	بی اعتمادی سیاسی	۸	۴/۵۵
۷	عاملیت سیاسی زنان	۶	۵/۱۴

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۸	فهم سیاسی	۳	۶/۲۹
۹	مطالبات سیاسی	۲	۶/۵۸
۱۰	قانون‌گریزی	۱۰	۴/۴۵

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	138
Chi-Square	210.608
df	9
Asymp. Sig.	.000

شاخص اول قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران از دیدگاه نخبگان بسیج سیاسی است. در شاخص دوم بر بر مطالبات سیاسی تأکید دارند. فهم سیاسی به عنوان شاخص سوم، احزاب سیاسی به عنوان شاخص چهارم و بعدی، شاخص پنجم پاسخگویی به مردم، ششمین شاخص عاملیت سیاسی زنان، هفتمین شاخص عدم دانش سیاسی، هشتمین شاخص بی‌اعتمادی سیاسی، شاخص نهم فضای امنیتی، و نهایتاً عامل موثر آخر قانون‌گریزی مورد نظر نخبگان است.

۷-۵- مؤلفه فرهنگ سیاسی فردی

جدول (۱۱) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد خرد

مؤلفه فرهنگ سیاسی فردی

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	تعصب‌گرایی	۳	۴/۰۵
۲	عدم انتقاد‌پذیری	۷	۳/۰۶
۳	تقدیر‌گرایی	۲	۴/۳۲
۴	تقلید‌گرایی	۴	۳/۹۶
۵	فرد‌گرایی	۵	۳/۹۴
۶	تنوع‌طلبی	۱	۵/۰۵
۷	نارضایتی از وضع موجود	۶	۳/۶۳

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	141

	پرسشنامه نخبگان
Chi-Square	91.288
df	6
Asymp. Sig.	.000

شاخص اول از دیدگاه نخبگان تنوع طلبی، شاخص دوم تقدیرگرایی، تعصب گرایی از نظر نخبگان شاخص سوم، شاخص چهارم تقلید گرایی، شاخص پنجم فردگرایی، شاخص ششم نارضایتی دائم از شرایط موجود، و نهایتاً عدم انتقادپذیری از دیدگاه نخبگان به عنوان شاخص هفتم مورد تأکید نهایی می‌باشد.

۶-۷- مؤلفه فرهنگ سیاسی نخبگان

جدول (۱۲) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد خرد

مؤلفه فرهنگ سیاسی نخبگان

ردیف	شاخص	رتبه	میانگین نخبگان
۱	توطئه‌پنداری	۵	۳/۵۷
۲	جسارت بیان سیاسی	۳	۴/۶۷
۳	جناح‌بندی و تشکل‌سازی	۲	۴/۸۳
۴	خودسانسوری	۶	۳/۲۱
۵	تخریب گروه‌های رقیب جناحی	۷	۳/۱۵
۶	عاملیت سیاسی نخبگان	۱	۴/۹۲
۷	فرصت طلبی	۴	۳/۸۶

Test Statistics(a)

	پرسشنامه نخبگان
N	139
Chi-Square	140.001
df	6
Asymp. Sig.	.000

بر اساس یافته‌های پژوهش عاملیت سیاسی نخبگان شاخص اول، جناح‌بندی و تشکل‌سازی شاخص دوم، جسارت بیان سیاسی شاخص سوم، فرصت طلبی شاخص چهارم، شاخص پنجم مورد اجماع نخبگان توطئه‌پنداری، خودسانسوری از دید نخبگان شاخص ششم و نهایتاً تخریب گروه‌های رقیب جناحی در اولویت هفتم قرار دارد.

۸- شاخص‌های قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران

بر اساس یافته‌های بدست آمده شاخص‌های برتر قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد کلان از دیدگاه نخبگان، ایران توانسته است با ارتباطات سیاسی خود در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای فضای دیپلماسی خوبی را ایجاد نماید. پیوستن ایران به عنوان یک قدرت بزرگ منطقه‌ای به جمع اعضای اصلی سازمان همکاری شانگهای به عنوان بزرگترین سازمان منطقه‌ای جهان، تحلیل‌ها را مبنی بر اینکه سازمان همکاری شانگهای به ویژه در شرایط کنونی با سرعت بیشتری در حال محقق کردن روند انتقال قدرت از غرب به شرق است، بیش از پیش جامه عمل پوشانده است. همچنین مشارکت بالای مردم در انتخابات یکی از پیش‌ران‌های سیاست داخلی ایران است، هرچند بررسی رفتارهای انتخاباتی مردم و میزان مشارکت و بررسی عواملی چون جغرافیای منطقه‌ای و شرایط متغیر سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و نحوه عملکرد جناح‌های حاکم بر استمرار و یا کاهش این شاخص در قدرت نرم ایران مؤثر بوده است.

همچنین استفاده از ظرفیت فرهنگ ایرانی در مواردی همچون اسطوره‌سازی و تأکید بر ارزش‌های بومی از دیگر شاخص‌های برجسته از دیدگاه نخبگان بوده است. در اسطوره‌سازی یک حس قهرمان پرستی در همه جوامع وجود دارد، اما با توجه به تاریخ و وجود مشاهیر دینی و ملی در ایران پررنگ‌تر است. البته در دنیای امروز نقش رسانه‌ها بسیار پررنگ شده است و باید به این مهم توجه بیشتری شود؛ در شاخص تأکید بر ارزش‌های بومی، ایران توانسته به عنوان مثال در حوزه نوروژ موفق عمل کند. هرچند ایران شاید با آذربایجان خیلی اختلاف داشته باشد اما در رویکرد تمدنی توانسته، ارتباط برقرار کند.

در فرهنگ اسلامی - انقلابی شاخص غرب ستیزی را با ایجاد محور مقاومت در منطقه، و همکاری کشورهایی که جزء کشورهای غیرمتعهد هستند، تا حدودی به پارادایم‌سازی پرداخته است و روی چندجانبه‌گرایی و نفی سیاست‌های یکجانبه‌گرایانه آمریکا، عمل کرده است. رویکرد تعاملی و هنجار محور ایران در خصوص کشورهایمانند عراق و سوریه، یمن، فلسطین، لبنان، و گروه‌های جنبشی از قبیل حزب الله لبنان و انصارالله یمن نیز در دور زدن تحریم‌ها، به ایران کمک کرده است. شاخص انتظار ظهور منجی امام زمان (عجل الله تعالی فرجه الشریف) نیز از جمله شاخص‌های تاریخ اجتماعی تشیع است که در زمره باورها و اعتقادات و مراسم شیعیان جای دارد. که به صورت رسمی خاص در

شیعه درآمده، و در قالب مراسم‌هایی ویژه بروز و ظهور یافته و در اوضاع و احوال اجتماعی و سیاسی مردم تأثیری درخور توجه بر جای گذاشته است.

بر اساس یافته‌های بدست آمده شاخص‌های برتر قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد میانه از دیدگاه نخبگان، شاخص بسیج سیاسی نقش پررنگ‌تری داشته است. از آنجا که بسیج سیاسی مهم‌ترین رکن انقلاب است، با توجه به نوع رهبری منحصر به فرد حضرت امام خمینی (ره)، قدرت ایدئولوژی اسلامی منبعث از فرهنگ شیعه، قدمت و قدرت سازمان‌ها و گستره جمعیت مشارکت‌کننده در انقلاب اسلامی ایران، بسیج سیاسی در ایران بسیار گسترده‌تر از سایر انقلاب‌ها بوده است و انقلاب اسلامی ایران را در ردیف انقلاب‌های بزرگ تاریخ قرار داده است. از سوی دیگر بسیج سیاسی - نظامی ایران در طول هشت سال دفاع مقدس نیز نمونه‌ای دیگر از بسیج سیاسی است که توسط رهبری ایجاد شده و یک منبع عظیم از قدرت نرم ایران به حساب می‌آید. در خصوص شاخص مطالبات سیاسی به عنوان شاخص دوم مدنظر نخبگان، توجه به مطالبات مردم هم‌گرایی و بی‌توجهی جناح‌ها و حاکمیت به مطالبات مردم، خطرهای جدی برای کشور در پی خواهد داشت.

بر اساس یافته‌های بدست آمده شاخص‌های برتر قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد خرد از دیدگاه نخبگان نیز، در مؤلفه فردی شاخص تنوع طلبی بیشترین تأکید را داشته است. میل به تنوع‌طلبی مبتنی بر الگوی غربی اگر در جامعه نهادینه شود، موجب شکست سیاست‌های کلان کشور و ایجاد ناامنی و ناآرامی می‌شود؛ ولی اگر بتوان از این ظرفیت عظیم قدرت نرم با بهره‌گیری از الگوی اسلامی - ایرانی یک مدل مشخص پروراند و در جامعه اشاعه داد، نه تنها می‌توان الگوهایی مبتنی بر فرهنگ، اجتماع و اقتصاد غربی را در هم شکست حتی می‌توان به کشورهای دیگر نیز صادر کرد. در نهایت بر اساس یافته‌های بدست آمده شاخص‌های برتر قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی ایران در بُعد خرد از دیدگاه نخبگان در مؤلفه نخبگانی، شاخص‌های عاملیت سیاسی نخبگان و جناح‌بندی و تشکل‌سازی حائز بیشترین نمره از سوی نخبگان بوده است.

در تاریخ فرهنگی کلاسیک، نخبگان، کارگزاران فرهنگ و سیاست محسوب می‌شدند؛ از این رو در این نوع تاریخ‌نگاری، جریان‌های فرهنگی سیاسی برآمده از مردمان عادی را مستقل از فرهنگ تولیدی نخبگان نمی‌دانستند. با این حال، یکی از مهمترین جهت‌گیری‌های تاریخ فرهنگی جدید، تغییر موضوع مطالعه از نخبگان به فرودستان و مردمان عادی است. از نگاه نخبگان در ایران عاملیت

سیاسی نخبگان می‌تواند باعث رشد و توسعه جامعه ایران شود.

جناح‌گرایی به عنوان ویژگی نظام سیاسی ایران پسا انقلاب از جمله عوامل داخلی برآمده از محیط حکومتی است که فرآیند تصمیم‌گیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار داده است. این عامل از سوی پژوهشگران حوزه مسائل ایران عمدتاً به معنای رقابت دائمی و فزاینده میان گروه‌بندی‌های سیاسی سیال، گذرا و بی‌قاعده‌ای که به نام جناح در صحنه سیاست ایران پسا انقلاب شناخته می‌شوند. از این منظر این جناح‌گرایی و تشکل‌سازی می‌تواند بر ناتوانی در طراحی و پیگیری سیاست‌های داخلی و خارجی شفاف و پایدار کشور تأثیر بگذارد.

نتیجه‌گیری

از نظر بسیاری از صاحب‌نظران که به بررسی فرهنگ سیاسی ایران پرداخته‌اند فرهنگ سیاسی ایرانیان بسیار پیچیده است و عوامل زمینه‌ساز و بسترهای مختلفی در شکل‌گیری آن موثر است که از آن جمله می‌توان به موقعیت جغرافیایی، بافت جمعیتی و نوع نظام سیاسی، تاریخ سیاسی، تهاجم فرهنگی و ایدئولوژی و به طور خاص مذهب تشیع و... یاد کرد.

در این پژوهش سعی شد تا با اجماع نظر نخبگان یک الگوی کلی از شاخص‌های قدرت نرم فرهنگ سیاسی ایران ارائه شود. بر این اساس قدرت نرم ایران در فرهنگ سیاسی ایران دارای سه بُعد کلان، میانه و خرد و شش مؤلفه و ۴۳ شاخص می‌باشد.

شاخص‌های ارتباطات سیاسی، مشارکت در انتخابات، اسطوره‌سازی، تأکید بر ارزش‌های بومی، غرب ستیزی، انتظار ظهور منجی، بسیج سیاسی، مطالبات سیاسی، تنوع طلبی، تقدیر گرایی، عاملیت سیاسی نخبگان، جناح‌بندی و تشکل‌سازی، از دیدگاه نخبگان بیشتر تأثیر را به عنوان شاخص قدرت نرم در فرهنگ سیاسی ایران داشته است.

توجه به موارد مزبور و اولویت‌های مطروحه می‌تواند سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان را در عرصه مدیریت استراتژیک کشور راهبری و هدایت نماید و امکان آینده پژوهی را در قدرت نرم کشور در تعاملات داخلی و بین‌المللی فراهم نماید. و به نظر می‌رسد کارگزاران، نخبگان و صاحب‌نظران بایستی این تفاوت آراء را در سیاست‌گذاری‌ها، مورد توجه قرار دهند.

منابع

- آلموند، گابریل؛ بینگهام، پاول و مونت، رابرت (۱۳۸۱). سیاست تطبیقی. علیرضا طیب، تهران: نشر مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- ایزدی، حجت الله (۱۳۸۷). مبانی قدرت نرم در جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات بسیج، ۱۱(۴۱).
- پای، لوسین (۱۳۷۰). «فرهنگ سیاسی و توسعه سیاسی»، ترجمه مجید محمدی، نامه فرهنگ، ۲(۵-۶).
- جدیدی، علی؛ نصیری، سوناز و برزین، سید صاحب (۱۴۰۰). «منابع قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در عراق (۲۰۲۰-۲۰۱۰)»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱۱(۴)، ۲۹-۵۴.
- جلالی‌راد، محمدصادق و سپهرنیا، رزیتا (۱۳۹۶). «شاخص‌های فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران در بعد کلان از دیدگاه نخبگان»، مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۷(۲۳).
- جلالی‌راد، محمدصادق و سپهرنیا، رزیتا (۱۳۹۶). «شاخص‌های فرهنگ سیاسی جمهوری اسلامی ایران در بعد خرد از دیدگاه نخبگان»، جستارهای سیاسی معاصر، ۸(۲۵).
- جنیدی، رضا؛ مولایی، مسعود (۱۳۹۸). «راهبردهای مبتنی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران در مقابله با قدرت هوشمند ایالات متحده آمریکا»، فصلنامه راهبرد سیاسی، ۳(۸).
- حبیبیان، محمدحسن و صبوری، محمدحسن (۱۳۹۱). «جنگ نرم و امنیت فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه امنیت پژوهی، ۱۱(۴۰).
- حمیدی، سعید (۱۴۰۰). «تجلی عناصر تمدن اسلامی در پیاده روی اربعین، قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱۱(۴).
- سعیدی‌نژاد، حمیدرضا و آریاپوران، سعید (۱۳۸۹). «رابطه هویت قومی و سنخیت فرهنگی با ارزش‌های سیاسی و اجتماعی دانشجویان»، دوفصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، ۵(۲).

- طالبان، محمدرضا و غلامی، محمد (۱۳۹۵). «سلسله مراتب ارزش‌های سیاسی - اجتماعی امام خمینی»، فصلنامه حضور، ۱۱(۹۷).
- عابدی‌اردکانی، محمد (۱۳۹۳). «توسعه نیافتگی از منظر فرهنگ سیاسی نخبگان در ایران(۱۳۸۴-۱۳۶۸)»، پژوهشنامه علوم سیاسی، ۹(۴).
- عالم، عبدالرحمن (۱۳۷۴). «فهم فرهنگ سیاسی»، سیاست خارجی، ۹(۴).
- عظیمی، غلامرضا و رسولی، محمدرضا (۱۳۸۹). «مطالعه عرضی - ملی بررسی عوامل مؤثر بر نابرابری سیاسی (با تأکید بر فرهنگ سیاسی)»، فصل‌نامه علوم اجتماعی، ۴۸(۴۸).
- کیوان‌حسینی، سیداصغر و جمعه‌زاده، راحله (۱۳۹۲). «تبیین نظری قدرت نرم بر مبنای نگرشی فرا‌نای» به کاربست منابع غیر مادی قدرت در سیاست خارجی»، فصلنامه پژوهش سیاست نظری، ۱۳(۱).
- مایلی، محمدرضا و مطیعی، مریم (۱۳۹۵). «قدرت نرم در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، ۹(۳۵).
- مسعودنیا، حسین؛ علی حسینی، علی و محمدی فر، نجات (۱۳۹۴). «نقش فرهنگ سیاسی شیعه در میزان قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران»، مطالعات راهبردی بسیج، ۱۷(۶۳).
- مطلبی، مسعود؛ بای، عبدالرضا و پرزو، خلیل (۱۳۹۹). «فرهنگ و سیاست: بررسی تطبیقی تاثیر سیاست‌گذاری فرهنگی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران و ترکیه (مطالعه موردی صنایع فرهنگی)»، فصلنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۳(۴).
- میرزایی تبار، میثم؛ صادقی، وحید و حسینی، سیدمحمدحسین (۱۳۹۴). «تبیین رابطه فرهنگ سیاسی و توسعه اقتصادی؛ مطالعه موردی شهرستان ممسنی»، دوفصلنامه دانش سیاسی، ۱۱(۲).
- نای، جوزف (۱۳۸۹). «قدرت نرم: ابزارهای موفقیت در سیاست بین‌الملل»، ترجمه محسن روحانی و مهدی ذوالفقاری، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (علیه السلام).
- نجف‌زاده، فاطمه؛ حیدرپور، ماشالله و ترابی، محمد (۱۴۰۰). «تحلیل سیاست‌گذاری عمومی ایران در مقابله با تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا از منظر قدرت نرم»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۱۱(۳).
- نظری، حامد؛ علم، محمدرضا و آل‌غفور، محسن (۱۳۹۲). «فرهنگ سیاسی زنان شیعه (با تأکید بر نقش انقلاب اسلامی ایران)»، فصل‌نامه زن و فرهنگ، ۵(۱۷).

یزدانی، عنایت الله و شیخون، احسان (۱۳۹۱). «قدرت نرم در سیاست خارجی آمریکا با تاکید بر

پدیده فرهنگ»، فصلنامه مطالعات قدرت نرم، ۲(۵).

Allport, Gordon Willard (1968). *The Person in Psychology*. Boston: Beacon Press.

